
Розділ V

СУЧАСНІ ФОРМИ ПРОТИДІЇ ДЕВІАНТНИМ ПРОЯВАМ: КРИМІНОЛОГІЧНИЙ, КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧИЙ І КРИМІНАЛІСТИЧНИЙ АСПЕКТИ

УДК 343.9.01

ЧОРНОЗУБ Лариса

ЗАГАЛЬНІ ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ ТА БОРЬБИ ЗІ ЗЛОЧИННІСТЮ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

Функціонування Української держави охорона прав і свобод людини і громадянина, попередження та припинення правопорушень були та залишаються найважливішими завданнями відповідних державних органів і держави в цілому. З метою удосконалення національної правової бази для боротьби зі злочинністю важливе значення має кращий досвід зарубіжних країн та міжнародних організацій, які досягли певного прогресу у створенні налагодженого превентивного механізму та мають значні здобутки у цій сфері. У зв'язку з цим значний науковий і практичний інтерес становить інструментарій Європейського Союзу, який однією з ключових засад своєї діяльності визначив розбудову «простору свободи, безпеки, правосуддя», а також попередження і боротьбу зі злочинністю.

На сьогодні правовою основою координації дій держав у боротьбі зі злочинністю в рамках ЄС є його установчі договори – Договір про ЄС від 07.02.1992 р. (зокрема, ст.ст. 1, 2, 3) та Договір про функціонування ЄС від 25.03.1957 р. (далі – ДФЄС), передусім Частина 3 Розділ V «Простір свободи, безпеки і справедливості» (ст.ст. 67–89). Так, відповідно до ч. 3 ст. 67 ДФЄС Союз докладає зусиль для забезпечення високого рівня безпеки за допомогою заходів із запобігання і боротьби зі злочинністю, расизмом, ксенофобії та заходів з координації та співпраці органів поліції, правосуддя та інших компетентних органів а також шляхом взаємного визнання судових рішень у кримінальних справах та, в разі потреби, зближення норм кримінального права. На основі вказаних договорів

розробляються акти вторинного права ЄС, які виступають засобом гармонізації національного кримінального законодавства у боротьбі з різними проявами злочинності у державах-членах.

Ключові засади законодавчого та оперативного планування у сфері боротьби зі злочинністю визначаються Європейською Радою (ст. 68 ДФЄС) – вищою політичною інституцією ЄС, що складається з глав держав або урядів усіх держав-членів ЄС. Це означає, що загальноєвропейську політику у боротьбі зі злочинністю на сьогодні встановлюють самі держави-члени, і саме від них у першу чергу буде залежати вектор такої боротьби та її ефективність. ЄС запроваджує лише мінімальні кримінально-правові та кримінально-процесуальні правила як правові стандарти, які держави-члени не можуть звужувати або не виконувати. При цьому ніщо не перешкоджає державам-членам зберігати або встановлювати для осіб більш високий рівень захисту прав і свобод.

Відзначимо, що за чинною редакцією установчих договорів ЄС боротьба зі злочинністю відноситься до спільної компетенції ЄС і держав-членів (ст. 4 ДФЄС). Це означає, що у цій сфері або Союз, або держави-члени можуть здійснювати законодавчу діяльність і ухвалювати юридично обов'язкові акти, залежно від того, хто більш ефективно зможе досягти ключової мети такої діяльності – створення безпечного середовища для існування і життєдіяльності, а також підтримання громадського порядку. При цьому держави-члени можуть реалізовувати свою законодавчу компетенцію лише до тих пір, доки Союз не скористався своїм правом на ухвалення відповідних актів. Тобто у разі прийняття відповідного нормативного акта компетентними установами Союзу, вважається, що держави мовчазно санкціонували його прийняття і зобов'язуються його виконувати.

Важливою гарантією для держав-членів від надмірного і жорсткого регулювання сфери боротьби зі злочинністю на рівні ЄС є принцип надання повноважень, принцип пропорційності та принцип субсидіарності. Відповідно до принципу надання повноважень Союз діє лише в межах тих повноважень, які йому надані державами-членами (ч. 1 ст. 5 ДЄС). Відповідно, повноваження, яких не надано Союзові, залишаються за державами-членами. Згідно з принципом пропорційності заходи Союзу, у тому числі у законодавчій сфері, за змістом та формою не мають виходити за межі того, що є необхідним для досягнення цілей його установчих договорів (ч. 4 ст. 5 ДЄС). Це означає, що у сфері боротьби зі злочинністю має бути досягнена співрозмірність між цілями, які переслідуються – забезпечити безпечне середовище для нормального існування і розвитку, та заходами, які для цього застосовуються. Перевага спершу має надаватися більш м'яким заходам, і лише за їх недостатності – використовувати більш жорсткі регулятори. При цьому нормативні акти ЄС повин-

ні бути своєчасними і необхідними, спрямованими на досягнення відповідної мети.

За принципом субсидіарності ЄС має право діяти лише тоді та у такому обсязі, в якому держави-члени не можуть належним чином досягти цілей відповідного заходу на центральному, регіональному або місцевому рівнях, а натомість це краще здійснити на рівні Союзу з огляду на масштаби або результати запропонованих заходів (ч. 2 ст. 2 ДФЄС). Відповідно до принципу субсидіарності державам-членам надається пріоритетне право визначати у своєму кримінальному законодавстві злочинність діяння, а також його караність та інші кримінально-правові наслідки. Згідно з ч. 1 ст. 83 Договору про функціонування ЄС Європейський Парламент та Рада за допомогою директив можуть встановити мінімальні правила щодо визначення кримінальних злочинів та санкцій лише у сфері особливо тяжкої злочинності транскордонного змісту. Йдеться про злочини, пов'язані із створенням і функціонуванням організованих злочинних груп, тероризмом; торгівлею людьми; відмиванням доходів, отриманих злочинним шляхом, та фінансування тероризму; торгівлею наркотиками; расизмом і ксенофобією тощо.

Національні парламенти держав-членів мають право контролювати зміст законопроектів ЄС, оцінюючи можливості їхніх держав у самостійній боротьбі зі злочинністю та у разі такої можливості скористатися колективним правом вето на відповідні проекти нормативних актів ЄС (Протокол № 1 про роль національних парламентів в Європейському Союзі). Водночас таке право вето не є абсолютним. Воно може бути відхилено Європейською Комісією, яка обґрунтовуючи свою позицію щодо необхідності прийняття акта на рівні ЄС, може передати відповідну законодавчу ініціативу у сфері боротьби зі злочинністю на розгляд Ради ЄС та Європейського Парламенту. Однак установчі договори містять гарантії й у такому разі для держав-членів, які можуть подати позов про анулювання відповідного акта ЄС на підставі ст. 263 ДФЄС через порушення принципів пропорційності або субсидіарності.

З аналізу установчих договорів ЄС можна дійти висновку, що основними напрямками забезпечення безпеки у Європейському Союзі є: вжиття заходів із попередження та боротьби зі злочинністю, забезпечення координації діяльності та співробітництва поліцейських, судових та інших компетентних органів держав-членів; взаємне визнання судових рішень у кримінальних справах; зближення кримінального законодавства у кримінальних справах.

Формами реалізації вказаних напрямів відповідно до Розділу V ДЄС є:

- визначення Європейською Радою стратегічних орієнтирів для складання програм законодавчої та оперативної діяльності (ст. 68 ДФЄС);

- заснування постійного комітету Ради з метою забезпечення розвитку і посилення в Союзі оперативного співробітництва з питань внутрішньої безпеки (ст. 71 ДФЄС);
- організація державами-членами на взаємній основі і під свою відповідальність належних форм співробітництва і координації (ст. 73 ДФЄС);
- визначення Європейським парламентом і Радою через регламентних правових основ адміністративних заходів щодо переміщення капіталів і платежів з метою попередження тероризму і пов'язаної з нею діяльності, а також боротьби з цими явищами (ст. 75 ДФЄС);
- прийняття Радою ЄС та Європейським Парламентом нормативних актів щодо визнання у всьому Союзі будь-яких форм вироків і судових рішень; попередження і вирішення конфліктів юрисдикцій між державами-членами; підтримання навчання судейського корпусу і судового персоналу; полегшення співробітництва між судовими органами держав-членів у межах кримінального переслідування і виконанні рішень (абз. 2 п. 1 ст. 82 ДФЄС);
- встановлення Радою ЄС та Європейським парламентом за допомогою директив мінімальних правил з метою полегшення взаємного визнання вироків і судових рішень, а також поліцейського і судового співробітництва (п. 2 ст. 82 ДФЄС);
- встановлення Радою ЄС та Європейським парламентом за допомогою директив мінімальних правил щодо визначення кримінальних правопорушень і санкцій у сферах особливо тяжкої транснаціональної злочинності, що впливають з характеру або наслідків таких правопорушень або з особливої необхідності боротися з ними (п. 1 ст. 83 ДФЄС);
- забезпечення діяльності Євроюсту – агенції ЄС з підтримання і зміцнення координації і співробітництва між національними органами слідства та обвинувачення у сфері тяжких злочинів, що впливають на дві або більше держави-члена або потребують спільного обвинувачення (ст. 85 ДФЄС);
- заснування Європейської прокуратури на основі Євроюсту, покликаної здійснювати боротьбу зі злочинами, що завдають шкоди фінансовим інтересам Союзу (ст. 86 ДФЄС);
- встановлення Радою ЄС та Європейським Парламентом заходів з розвитку поліцейського співробітництва держав-членів (ст. 87 ДФЄС);
- забезпечення діяльності Європолу – агенції ЄС з підтримки та зміцнення діяльності поліцейських органів та інших правоохоронних служб держав-членів, їхньої взаємної співпраці щодо запобігання та боротьби проти тяжких злочинів, що впливають на дві або більше держав-членів, тероризму та тих форм злочинів, що впливають на спільні інтереси ЄС (ст. 88 ДФЄС).

Проведене дослідження дозволяє дійти висновку, що на сучасному етапі функціонування Європейського Союзу держави-члени ЄС зберігають значні суверенні повноваження у сфері попередження і боротьби зі злочинністю. Разом із тим на рівні ЄС поступово формується законодавча база у цьому напрямку. Нині вона запроваджує лише мінімальні кримінально-правові та кримінально-процесуальні стандарти, обов'язкові для держав-членів та зосереджена на визначенні правових рамок у боротьбі з тяжкими злочинами, що впливають на дві або більше держав-членів (тероризм, торгівля людьми, нелегальна міграція, відмивання доходів, отриманих злочинним шляхом, фінансування тероризму, торгівля наркотиками тощо). Однак з посиленням інтеграційних процесів можна прогнозувати збільшення кількості нормативних актів ЄС у цій сфері та, відповідно, звуження національної законотворчої компетенції.

УДК 343.915

**ЧОРНОЗУБ Лариса
ТАРАН Зінаїда**

ОСНОВОПОЛОЖНІ АСПЕКТИ НАСИЛЬНИЦЬКОЇ ЗЛОЧИННОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ

Відповідно до Конституції України, людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю. На даному етапі розбудови українського суспільства невід'ємною складовою його розвитку є саме реалізація державної політики щодо захисту дитинства. Подолання злочинності загалом та злочинності неповнолітніх постає однією з найбільш актуальних проблем сучасності. Слід зазначити, що на сьогоднішній день майже кожен п'ятий підліток, який скоїв правопорушення та ігнорує приписи законів, вчиняє протиправні діяння заради отримання прибутку, утвердження у суспільстві, вирішення конфліктних ситуацій тощо. Неповнолітніми злочинцями, стають діти як із нормальних, матеріально благополучних, повних родин, так і з неблагополучних родин.

Питання щодо аналізу, сутності, подолання та профілактики злочинності неповнолітніх досліджують багато як вітчизняних, так і закордонних вчених, а саме: Г. А. Аванесов, Ю. В. Александров, П. П. Андрушко, Ю. М. Антонян, М. І. Бажанов, Л. Д. Гаухман, А. А. Герцензон, В. В. Голіна, І. М. Даньшин, Є. С. Демчіхіна, О. М. Джужа, С. О. Єфремов, О. М. Книш, В. М. Кудрявцев, Л. В. Левицька, М. М. Рудик, А. В. Савченко, Л. В. Сердюк, В. І. Сімонов та інші науковці.

У 1991 році, ратифікувавши Конвенцію ООН про права дитини та проголосувавши за Всесвітню декларацію про забезпечення виживання,